

Kalendorinių švenčių aprašymai

Parašė

Sekmadienis, 08 Vasaris 2009 02:48 - Paskutinį kartą atnaujinta Penktadienis, 17 Balandis 2009 14:21

Trumpi kalendorinių švenčių aprašymai:

Užgavėnės (1.28)



Senovinėse Užgavėnių apeigose yra keli pagrindiniai elementai:

*vaišės;

*važinėjimasis po laukus bei į svečius ir žirgų lenktynės;

*moteriškos ir vyriškos lyties stabo vežiojimas ir jo žudynas;

Kalendorinių švenčių aprašymai

Parašė

Sekmadienis, 08 Vasaris 2009 02:48 - Paskutinį kartą atnaujinta Penktadienis, 17 Balandis 2009 14:21

*vaidinimas persirengus gyvuliais, svetimais žmonėmis bei demonais;

*žiemos demono Lašininio kovos su pavasariu – Kanapiniu vaizdavimas;

*laidotuvių inscenizacija;

*vestuvių inscenizacija;

*laistymasis vandeniui;

Kasmet tarp vasario 5 ir kovo 6 d., žiūrint, kada Velykos, būna mėsiedo laikotarpio užbaigimas – linksma ir triukšminga Užgavėnių diena. Užgavėnės, pagal liaudies mąstyseną, - tai slenkstis tarp nueinančios žiemos ir ateinančio pavasario. Tikroji Užgavėnių diena - antradienis. Trečiadienis jau Pelenų diena, prasideda ilgas, rimtas ir liesas gavėnios metas. Šiuo laikotarpiu negalima griežtai valgyti mėsos, pieną tik retkarčiais.

Užgavėnių dienos valgio likučiai būdavo sakrališkai padalijami gyvuliams, kaip „vaistas nuo visų ligų“. Sekmadienį mėsos valgydavo triskart, pirmadienį šešiskart, o per Užgavėnės – net 12 kartų, kad „per metus būtum riebus, sotus ir sveikas“. Kai kur Lietuvoje reikalauta per Užgavėnės valgyti 7, kitur 9, o dažniausiai – 12 kartų iki soties, „kad pilvas būtų už kaklą kietesnis“.

Specialūs Užgavėnių patiekalai Lietuvoje, nežiūrint kokie vietos mitybos papročiai, buvo riebi kiauliena, troškinti kopūstai, blynai (sklindžiai), spurgos. Žemaitijoje buvo mada užsigavėti šiupiniu. Šiupinys verdamas iš kruopų, žirnių, miltų, lašinukų su įvairiais prieskoniais. Dar buvo verdamos dešros, kepamas kugelis ir šiaip įvairūs riebus valgiai. Užgeriama mamie darytu alumi, gira ar degtine. Degtinę gerdavo tik vyrai. Gerti vandenį Užgavėnėse nepatariama, nes visus metus troškulys kamuos. Užgavėnių vakarienė, kaip ir Kūčios, buvo ritualinė, į ją kviesta protėvių vėles. Šio paskutinio valgymo, simboliškai užbaigiančio žiemos metą prieš įžengiant į pavasarį, likučiai laikyti turinčiais magiškos galios apsaugoti žmogų nuo blogio.

Parašė

Sekmadienis, 08 Vasaris 2009 02:48 - Paskutinį kartą atnaujinta Penktadienis, 17 Balandis 2009 14:21

Per Užgavėnes nepatariama namie sėdėti. Reikali kuo toliau nuo namų nueiti ar nuvažiuoti. Jei nesėdėsi namuose, visus metus turėsi progos pakeliauti, naujas vietas pamatyti. Įdomiausia ir laukiamiausia Užgavėnių dalis – persirengėlių vaikštytės, jų krečiami pokštai, šmaikštūs dialogai, dainuškės, improvizacijos, šokiai, juokas, vaišiniškai blynais. Mėgstama persirengti elgetomis, žydais, čigonais, velniu, giltine, arkliu, ožka, ožiu, gerve ar kitu paukščiu. Stambūs, aukšti vyrai persirengdavo moterimis, o smulkios moteriškės – vyrais. Visi persirengėliai taip keliaudavo per visą laiką, stengdamiesi aplankyti kiekvieną sodybą. Eisena pasibaigdavo sutartoje vietoje, kur būdavo sukrautas didelis laužas. Morė užverčiama ant laužo ir sudeginta. Kai kur ją skandindavo. Taip simboliškai išreiškiama pokalėdinio mėsiedo pabaiga. Seniau Morės sudeginimas arba paskandinimas reiškė visų demoniškųjų žiemos būtybių sunaikinimą, pavasariui kelio atidarymą.

Velykos (IV.16)



Į Velykas, kaip ir į kitas krikščioniškas šventes yra įsilieję ir pagoniškų elementų, pvz., Velykų kiaušiniai. Kiaušinis pagonių religijoje simbolizuoja kosmosą (dėl ovalios formos), gyvybės atsiradimą, vaisingumą (dėl to, kad tai gemalas). Manoma, kad pradaužus kiaušinį iš jo išlenda gyvybė gyvatės, pasivertusios gemalu, pavidalu. Todėl per Velykas buvo einama bukynių – vienas laiko kiaušinį, o kitas jį daužia kitu kiaušiniu. Manoma, kad gyvatės – požemio gyventojos, globojančios derlių. Jų pavidalu iš požemio išlisdavo ir protėvių vėlės. Pavasarį gyvatės turėjo priketi augmeniją, žydėjimą, vaisingumą. Dėl to margučiai per Velykas buvo ir ridinėjami – susiliesdami su žeme žadino požemio gyventojas. Kiaušinių marginimas turėjęs magišką reikšmę. Ant kiaušinių skutinėtos saulutės (kad augmenijai netrūktų saulės), žvaigždės (kad

Parašė

Sekmadienis, 08 Vasaris 2009 02:48 - Paskutinį kartą atnaujinta Penktadienis, 17 Balandis 2009 14:21

laukams netrūktų šviesos ir naktį), žalčiukai (kad pabustų gyvybė), įvairi augmenija, raštų deriniai. Specialią reikšmę turėjusi ir kiaušinio spalva. Raudona spalva simbolizavo gyvybę, juoda – žemę, mėlyna – dangų, žalia – bundančią augmeniją, geltona – pribrendusius javus. Ascharijoje rastas ornamentuotas stručio kiaušinis, numargintas dar III a. pr.m.e. Dažytų kiaušinių rasta vokiečių vaikų kapuose. Vilniuje, Gedimino kalne rastas akmeninis margutis, o Dainų slėnyje – medinis. Jie priskiriami XIII a. Šiose vietose buvę pagonių dievų šventyklos. Taigi jiems ir buvo paaukoti šie margučiai. Tikėta, kad kiaušiniai turėję ypatingų galių – jų valgydavo sergantieji, jais apdėdavo žaizdas. Nevaisingos moterys gydydavosi, gerdamos žalius kiaušinius. Didžiausią galią turėję Velykų kiaušiniai.

Info iš: <http://lt.wikipedia.org/wiki/Velykos>

Jorė (IV.29-30)

Tai pavasario žalumos, jaunimo pavasario, žemdirbių ir arkliaganų šventė. Seniau ją dar vadindavo žemdirbių Naujaisiais metais. Anot senolių, Jorė arba Joris - pavasario Perkūnas. Jis vaizduojamas kaip raitelis, valdantis žemės raktus, prikeliantis augmeniją. Jorė po žiemos šalčių atrakina žemę, pasiunčia į ją lietų. Ši dievybė tai ir naminių gyvulių, ypač žirgų, žvėrelių globėja. Pagal seną paprotį per Jorę šiukštu net ir medžio šakelę nulaužti. Tikima, kad namo parnešta nulaužta šaka gali gyvate pavirsti ir užtraukti nelaimę visiems ten esantiems.

Įprasta Jorės dieną nieko nedirbti su gyvuliais, net ir važiuoti. Sakoma: jei dirbsi - gyvuliai susirgs, išmirs, laukiniai žvėrys juos išpjaus. Ypač didelė pagarba per Jorę žirgui. Tą dieną itin linksminasi arkliaganiai. Žinoma, kad jie, prisirinkę iš viso kaimo kiaušinių, kitokio geresnio maisto, sueidavo į krūvą, bendrai išsikepdavo kiaušiniene, pasiruošdavo kitokių vaišių ir iki vėlumos linksmindavosi. Kaip ir per Velykas, Jorės dieną populiarius supimasis sūpynėse. Jorės

Kalendorinių švenčių aprašymai

Parašė

Sekmadienis, 08 Vasaris 2009 02:48 - Paskutinį kartą atnaujinta Penktadienis, 17 Balandis 2009 14:21

dieną, kaip ir per Velykas, marginami ir ridinėjami kiaušiniai, su jais žaidžiama įvairius kitus žaidimus. Šeiminkės įsitikinusios, kad viščiukai ir žąsiukai geriau iš kiaušinių išsiris, jei vištą patupdysi perėti Jorės dieną. Šiai šventei yra skirta nemaža dainų ir ratelių. Į Jorę dainose kreipiamasi tokiais žodžiais:

Jurja, geras vakaras!
Jurja, paimk raktus.
Jurja, atrakink žemę,
Jurja, išleisk žolelę.
Žolelę šilkinę,
Raselę meduotą...

Per Jorę sodinami medeliai ir garbinama augmenija. Išlikęs paprotys Jorės rytą sėti rūtas.



Jorė Molėtų raj. Kulionyse

Protėviai Jorės dieną aukodavo gėlių, žolynų, visos augmenijos dievui Pergubriui.

Sakoma, kad tą dieną parlekia gegutė, ir labai pasisekė tam, kas tą dieną išgirdo ją kukuojant. Tikima, kad jei gegutė pirmą kartą užkukavo Jorės dieną, metai bus sėkmingi. Jurginių dieną į pyragą ar duoną įkepamas kiaušinis, du ar daugiau. Vėliau sulaužo duoną gabalais, nulupa kiaušinį, susmulkina jį ir viską padalina šeimos nariams.

Kalendorinių švenčių aprašymai

Parašė

Sekmadienis, 08 Vasaris 2009 02:48 - Paskutinį kartą atnaujinta Penktadienis, 17 Balandis 2009 14:21

Kai kuriose Lietuvos vietose paplitęs paprotys Jorės dieną užkasti duonos gabalą į žemę - tai auka žemei, tikintis sulaukti gero derliaus. Per Jorę klausomasi žemės šnekos.



Jorė Molėtų raj. Kulionyse

Kitaip ši šventė dar vadinama Jurginėmis.

Rasos šventė (VI.23)

Kalendorinių švenčių aprašymai

Parašė

Sekmadienis, 08 Vasaris 2009 02:48 - Paskutinį kartą atnaujinta Penktadienis, 17 Balandis 2009 14:21



Želionės (VIII 15)



Šilėnų reišimas (VIII 15)

Parašė

Sekmadienis, 08 Vasaris 2009 02:48 - Paskutinį kartą atnaujinta Penktadienis, 17 Balandis 2009 14:21



Baltų kalendorius

Libertas Klimka

Pirmųjų žmonijos istorijoje kalendorių pagrindą sudarė Mėnulio ciklas. Jį imta skaičiuoti dar paleolito medžiotojų bendruomenėse. Gamta žmogui dovanojo patogų laiko matuoklį. Kas kelios paros kintanti Mėnulio išvaizda buvo labai patogi laiko atskaitai. Žvelgdamas į Mėnulio atmainas pirmykštis žmogus pajuto laiko tėkmę ir išmoko jį skaičiuoti. Todėl ir sudievinio blyškiaveidį Žemės palydovą, manydamas esant jį kas mėnesį mirštančiu ir vėl po trijų naktų prisikeliančiu laiko dievaičiu. Metų sezonai medžiotojui nesvarbūs; tad išskiriamos tik dvi dalys – šiltoji ir šaltoji. Plintant žemdirbystei, reikėjo kalendorių priderinti prie sezonų kaitos. Čia atskaitos taškais tapo vasaros ir žiemos saulėgrįžos bei pavasario ir rudens lygiadieniai. Tokio kalendoriaus simboline išraiška galima laikyti gintarinius diskelius, kurių paviršius taškeliais sudalytas į ketvirčius. Mėnesiai – smulkesnės ketvirčių dalys. Žemdirbių darbai trukdavo apie dešimt mėnesių, paskui žiemos poilsis, kada laikas tarsi sustingdavo iki naujų pavasarinių rūpesčių meto. Tokio natūraliai atsiradusio skirstymo paveldas – griežti draudimai dirbti žiemos Tarpušvenčiu.

Baltai žinojo ir tarpinių – tarp medžiotojų (Mėnulio) ir žemdirbių (Saulės) – kalendorinių sistemų. Viena iš jų pagrįsta Sietyno stebėjimu. Lietuviškasis Sietyno pavadinimas sietinas su žemdirbystės pradžia. Kuo žemiau Saulei nusileidus jis matyti horizonte, tuo arčiau pavasaris. Kai Sietynas susilieja su vakaro žara, laikas pradėti pavasario sėją. Žemdirbiui tai – visų svarbiausias darbas, kurio negalima nei paskubinti, nei suvėlinti. Todėl Sietyno laida buvo kuo atidžiausiai stebima. Žiemkenčių sėjos metas sutampa su aukščiausiu Sietyno pakilimu. Be to, šis žvaigždžių spiečius, turintis, pasak žmonių, septynias žvaigždes, stebimas horizonte Saulei

tekant, kai prasideda lietingoji vasaros pusė – nuo Septynių brolių miegančiųjų dienos (VII. 10).

Birutės alko XIV–XV a. astronominių stebėjimų įrenginys paremtas šešėlinio laikrodžio principu. Jis atitinka jungtinę Mėnulio ir Saulės kalendorių sistemą. Įrenginį sudarė vienuolikos stulpelių sistema, išdėstyta ant pasagos formos pylimo. Aikštelės pylimo pasaga atvira į pietvakarius – taigi paranki dangaus šviesulių laidai stebėti. Ir ištis linijos, išvestos per stulpelių poras, nurodo Saulės ir Mėnulio laidos vietas jūroje svarbių kalendorinių švenčių išvakarėse. Astronominiai matavimai nustatant šias datas galėjo būti atliekami taip: stebėtojas atsistoja šalia vieno stulpelio ir per kito stulpelio viršūnę stebi besileidžiančio šviesulio diską. Vasarą Saulės laidos vietos buvo fiksuojamos nuo atokiau ant pylimo pastatyto stulpelio, žiemą – nuo arčiausio aikštelės viduriui stulpelio. Mėnulis Saulės metų kelią prabėga per mėnesį; be to, jo azimutų vėduoklė kiekvienais metais yra kiek kitokia: devynerius metus jis vis kyla aukštyn, kitus devynerius žemėja. Tai maždaug atitinka vadinamąjį Metono ciklą – 18,6 m. Birutės kalno įrenginys fiksuodavo du kraštinius „žemo“ Mėnulio azimutus bei vieną „aukšto“.

Birutė

s alko stebyklą iš viso fiksuoja 19 Saulės laidos azimutų, atitinkančių 36 šventes. Jos gana tolygiai išsidėsto metų rate, pasiskirstydamos po devynias kiekvienam sezonui. Pietinė trijų stulpelių grupė žymi pasiruošimo žiemos sąstingiai periodą – žiemojimo ir pavasario laukimo laiką. Šiaurinė penkių stulpelių grupė susijusi su sėjos, pasėlių priežiūros ir pjūties darbais. Pagrindinė ašis žymi vasaros-žiemos priešpriešą, gamtos virsmų momentus – pabudimo, suvešėjimo ir apmirimo taškus. Keliomis stulpelių jungtimis išskirta DATA būtinai sutampa su iškilia švente. Įdomu pastebėti, kad viena kryptimi pažymėtos šventės yra panašios savo turiniu, pavyzdžiui, 59° azimutas nurodo II. 3 ir XI. 9 datas, kada pagerbiama linų ir kanapių dievybė Vaižgantas.

Nustačius astronominiu būdu švenčių datas, belieka kur nors sužymėti jų seką. Pavyzdžiui, kalendoriniais ženklais būdavo išaudžiamos juostos. Dvylikos ženklų juosta Marijampolės muziejuje; 52 savaičių ženklai sudaro garsiąją Lielvardės juostą iš Latvijos. Liaudiškų kalendorių pavyzdžiai gali būti runų raidėmis ir švenčių simboliais išraižyta lazda bei devynių medinių lapų knygelė. Čia sužymėtos krikščioniškųjų šventųjų vardo dienos, taip pat su žemės ūkio darbais ir fenologiniais reiškiniais susijusios datos. Daugelis požymių rodo, kad abu mediniai runų kalendoriai, nors ir skandinaviškojo pavyzdžio, yra pagaminti ir naudoti Lietuvoje XVII a. pradžioje. Juose dar atsispindi senasis baltų kalendorius. Abu mediniai runų kalendoriai – Lietuvos nacionalinio muziejaus eksponatai.